

М. М. Тесленко

Полтавський національний
педагогічний університет ім. В. Г. Короленка

ПІЗНАВАЛЬНА САМОСТІЙНІСТЬ СТУДЕНТА ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

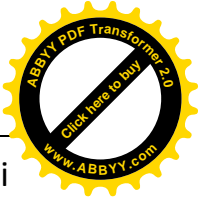
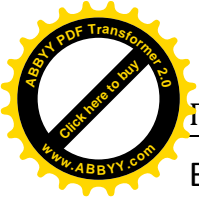
У статті обґрунтовано пізнавальну самостійність студентів як структурний елемент професійної компетентності майбутніх спеціалістів. Диференційовано поняття «компетентність» і «компетенція». Розглянуто сутність професійної компетентності, подано аналіз її структурних компонентів.

Ключові слова: *рівень професійної підготовки, компетентність, компетенція, компетентнісний підхід, пізнавальна самостійність, конкурентоздатність спеціалістів, професійна кваліфікація.*

Постановка проблеми. Освіта є стратегічною основою розвитку суспільства, нації і держави, запорукою майбутнього. «Вона є засобом відтворення й нарощування інтелектуального, духовного потенціалу народу, виховання патріота і громадянина, дієвим чинником модернізації суспільства, зміцнення авторитету держави на міжнародній арені» [6] – підкреслюється у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті. У Законі України «Про вищу освіту» [4], наголошується на підвищенні вимог до рівня професійної підготовки фахівців, зокрема, вчителів. Важливою умовою політичного, економічного та духовного розвитку сучасного суспільства є реформування вищої педагогічної школи, яка забезпечує підготовку компетентних, конкурентоздатних спеціалістів, що зумовлює розробку науково-обґрунтованих концепцій, моделей, систем професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів.

Освітній процес у вищому педагогічному навчальному закладі відрізняється від відповідних процесів у інших закладах вищої освіти. У першу чергу, це зумовлено тим, що особистість студента вищої педагогічної школи – це особистість майбутнього вчителя, людини, яка протягом усієї своєї подальшої професійної діяльності матиме безпосередній зв'язок зі сферою освіти, власне навчальним процесом, буде самостійно та безперервно поповнювати власний багаж знань і спонукатиме до подібної активної діяльності своїх учнів.

Аналіз актуальних досліджень. У дослідженнях останніх років особлива увага приділяється такій характеристиці молодого фахівця, як компетентність (В. Андреев, Б. Аліші, М. Вайнштейн, Г. Ібрагімов,

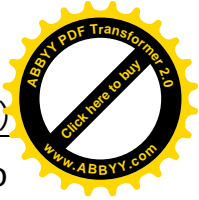
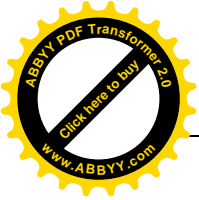
В. Суворов, Д. Чернілевський та ін.), проблемам її формування у процесі професійної підготовки (М. Махмутов, Г. Мухаметзянова, А. Новіков, П. Осипов, Р. Шакуров). При цьому компетентність випускника одночасно виступає найважливішим показником якості професійної освіти, оскільки свідчить про наявність певного рівня освіченості та професійної кваліфікації.

Метою статті – обґрунтувати пізнавальну самостійність студентів як структурний елемент професійної компетентності майбутніх.

Виклад основного матеріалу. Великий тлумачний словник сучасної української мови розкриває поняття «компетентний» у такий спосіб: 1) той, який має достатні знання в якійсь галузі, який із чимось добре обізнаний, тямущий; який ґрунтується на знанні, кваліфікований; 2) той, який має певні повноваження, повноправний, повновладний [3, 445].

В освітянській практиці трапляється, часто синонімічно, вживання понять «компетентність» і «компетенція». Компетенція включає сукупність взаємозалежних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), необхідних для якісної продуктивної діяльності стосовно певного кола предметів та процесів. Компетентність (від лат. *competere* – вимагати, відповідати, бути придатним) – володіння, опанування людиною відповідною компетенцією, що включає його особистісне ставлення до неї і предмету діяльності [8, 25].

У вітчизняній та зарубіжній літературі поняття «компетентність» і «компетенція» вживаються досить широко. Розповсюдженими вони стали наприкінці 60 початку 70 років минулого століття в західній психолого-педагогічній літературі, а наприкінці 1980-х років – у вітчизняній літературі. Здійснено цілу низку публікацій із проблем «компетенізації» європейської школи (О. Овчарук); феномен компетентісно спрямованої освіти як мистецтва життєтворчості особистості розкрито І. Єрмаковим, Л. Сохань,. Одну з перших спроб осмислення цього поняття в системі вітчизняної освіти здійснив Б.Чижевський. На системному рівні цю проблему було розглянуто групою українських науковців (кер. О. Савченко, Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, С. Трубачова), які в результаті теоретичного і практичного вивчення питання запровадження компетентісного підходу в Україні визначили такий перелік ключових компетентностей у навчанні: «навчання (уміння вчитися); громадянська; загальнокультурна; інформаційна; соціальна; здоров'язберігаюча» [9, 107].

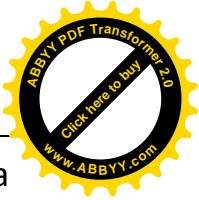
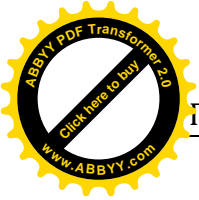

Західний досвід моделювання компетентностей представлено дослідженнями Н. Хомського (1965 р., Массачусетський університет), Дж. Равена (Лондон, 1984 р., «Компетентність у сучасному суспільстві»). СВЕ-підхід (competence-based education – СВЕ) знайшов своє відображення і в документах ЮНЕСКО (1996 р.), де зорієнтовано одержання результату освіти шляхом формування компетенцій; доповідь Жака Делора окреслила глобальні компетенції, на яких має базуватися освіта взагалі: навчитися набувати знання, навчитися працювати, навчитися жити разом, навчитися жити. У матеріалах Ради Європи (1990 р.) один із розробників СВЕ – підходу Г. Галажа визначає п'ять ключових компетенцій, якими мають бути озброєні молоді європейці: «політичні й соціальні; міжкультурні компетенції; комунікативні; ІКТ-компетенції; компетенції до самоосвіти продовж усього життя».

У вітчизняному просторі поняття компетентність О. Савченко і Т. Байбара визначають як «загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню» [7, 7]. Для заповнення сучасного понятійного простору в методиці викладання предметів маємо зважити на акцент, який зроблено О. Савченко стосовно системного підходу до модернізації змісту освіти на всіх етапах у зв'язку з запровадженням компетентнісного підходу: «Прийняття компетентностей (та їх результативної складової – компетенцій) як цілей освіти зумовлює те, що зміст освіти має набувати орієнтації на особистісні досягнення кожного студента, а предметні знання і вміння стають не метою навчання, а лише основою в засвоєнні предметних і ключових компетентностей» [9, 108]. Таке розуміння для нас є принципово важливим для формування компетентності майбутнього вчителя.

І. Зязюн, В. Загвязінський компетентність розглядають як першооснову професійної майстерності, інтегральну професійно-особистісну характеристику, яка визначає готовність і здатність виконувати фахово-педагогічні функції відповідно до прийнятих у соціумі (освітянському просторі) на даний момент нормами і стандартами. І. Андріаді складовими професійної компетентності вважає професійні знання, методичну майстерність, технологічне різноманіття.

О. Малихін професійну компетентність визначає як якісну характеристику ступеня оволодіння особистістю своєю професійною діяльністю й передбачає [2]:

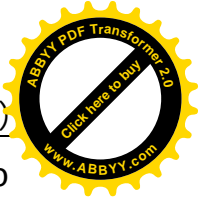
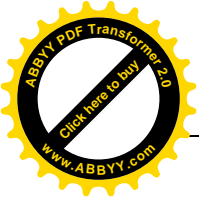

- усвідомлення своїх спонукань до даної діяльності – потреб та інтересів; прагнень і ціннісних орієнтацій; мотивів діяльності і уявлень про свої соціальні ролі;
- оцінку своїх особистісних властивостей і якостей як майбутнього фахівця – професійних знань, умінь і навичок, професійно важливих якостей;
- регулювання на цій основі свого професійного становлення.

Як підтверджують численні педагогічні дослідження (Є. Барбіна, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Маслов, О. Пехота та ін.), в образі професійно компетентного вчителя повинні гармонізуватися інструментальні компоненти (знання, уміння, активність, самостійність, індивідуальність) та професійні якості (тактовність, комунікативність, доброзичливість, емоційна врівноваженість тощо). Н. А. Дергунова під формуванням професійної компетентності розуміє процес впливу, що передбачає деякий стандарт, на який орієнтується суб'єкт впливу; процес, під яким розуміється деяка завершеність, досягнення певного рівня стандарту. Формування професійної компетентності – процес становлення професіоналізму, тобто це освіта і самоосвіта спеціаліста [1, 8].

Також існує чимало підходів до розуміння сутності педагогічної компетентності. Зокрема, Н. Кузьміна виділяє: 1) спеціальну компетентність у галузі дисципліни, що викладається; 2) методичну компетентність у галузі способів формування знань, умінь і навичок в учнів; 3) психолого-педагогічну компетентність у сфері навчання; 4) диференційно-психологічну компетентність у галузі мотивів, здібностей, спрямованості тих, кого навчають; 5) педагогічну рефлексію або аутопсихологічну компетентність [5].

Ефективність підготовки майбутніх учителів, на думку Н. Іванцової, залежить від покладених в основу її організації таких принципів, як: гуманізація (творча самореалізація особистості, формування гуманної особистості, людяної, доброзичливої, милосердної); єдність загальнолюдських і національних цінностей; демократизація (співпраця студентів з викладачами); науковість і системність; безперервність, наступність та інтеграція; багатокладність і варіативність; самостійність й активність особистості. У сукупності та взаємодії ці принципи орієнтують майбутніх учителів на самостійний незалежний вибір своєї діяльності, безперервний розвиток як професійних, так і особистісних якостей, прагнення ставити суспільно-ціннісну мету та досягати її [9, 21–22].

Формуванню та розвитку пізнавальної самостійності (як і вихованню та розвитку самостійності взагалі) в історії педагогічної думки приділено чимало уваги. До даної проблеми під тим чи іншим кутом зору свого часу зверталися Я. А. Каменський, М. Є. Монтень, І. Г. Песталоцці, Ж. Ж. Руссо, Л. М. Толстой, К. Д. Ушинський та інші.

У сучасній вітчизняній педагогіці питання, пов'язані з поняттям «пізнавальна самостійність», знайшли висвітлення у працях Л. П. Арістової, С. І. Архангельського, В. П. Беспалько, Н. Г. Дайрі, М. А. Данилова, М. І. Дідора, Б. П. Єсіпова, Т. В. Кудрявцева, Р. Г. Лемберг, І. Я. Лернера, М. І. Махмутова, Н. А. Менчинської, Н. А. Нізамова, П. І. Підкасистого, Л. М. Піменова, Н. А. Половнікової, Г. І. Саранцева, М. М. Скаткіна, Н. Ф. Тализіна, Т. І. Шамової, С. Т. Шацкого, Г. І. Щукіна та ін.

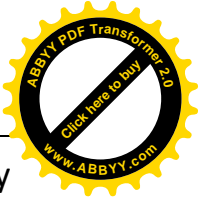
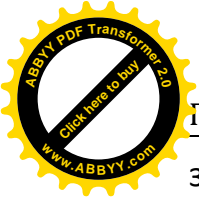
Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, ми можемо сказати, що пізнавальна самостійність студентів формується не внаслідок дії якогось одного ефективного засобу, а є закономірним результатом особистісно-орієнтованої системи навчання і виховання студентів, спрямованої на всебічний розвиток самостійності та активності думки і дії.

Процес формування будь-якої особистісно-діяльній якості має поступально-поетапний характер, де будь-яка попередня стадія представляє собою підготовлену сходинку до наступної.

Формування та розвиток цих етапів відбувається під дією зовнішніх і внутрішніх чинників, які впливають і взаємообумовлюють один одного. Внутрішні чинники – це особистісні якості студента (природні здібності та задатки, воля, темперамент тощо) які склалися, засвоїлися у процесі життєдіяльності, у тому числі і у процесі навчальної роботи. Зовнішні чинники – весь соціум, навколишнє оточення студента, навчально-виховний процес, соціальне середовище, у якому він перебував і перебуває.

У методичних посібниках є рекомендації з організації самостійних робіт, однак вони не завжди спрямовані на послідовний розвиток пізнавальної самостійності студентів. У реальному житті навчання ведеться переважно методами, що виконують інформаційно-пізнавальну роль, які сприяють розвитку репродуктивної діяльності студентів, і рідко застосовуються прийоми, що сприяють розвитку пізнавальної самостійності.

Альтернативою традиційній організації процесу навчання може стати такий процес, де зусилля сторін, які у ньому беруть участь, спрямоване на

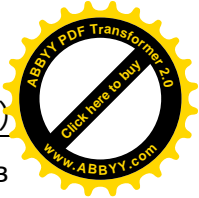
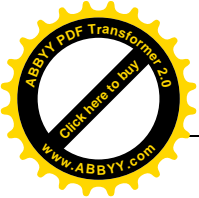
забезпечення процесу учіння студента. Діяльність викладача при цьому орієнтується вже не на власні дії, а на діяльність, активність того, хто навчається. Позиція викладача стає принципово іншою – він не транслює знання, а створює навчальні умови для того, щоб студент мав змогу різними способами працювати з власним досвідом, що дозволить йому оперувати різними формами знань. Безумовно, така зміна акцентів вимагає зміни позиції не тільки викладача, а й позиції студента: позиція приймача інформації трансформується в позицію будівельника власних знань.

Висновки. Узагальнюючи вищесказане, ми можемо дійти висновку, що досить багато науковців до структури професійної компетентності включають такий необхідний елемент, як самостійність. На нашу думку, пізнавальна самостійність повинна бути присутньою і у структурі педагогічної професійної компетентності. Тому під пізнавальною самостійністю ми розглядаємо процес самостійного оволодіння стійкими, інтегрованими, системними знаннями з педагогіки, психології та методики викладання, уміння застосовувати їх у нових, нестандартних ситуаціях. Відповідно формування пізнавальної самостійності у студентів сприятиме розвитку їх особистісних та професійних якостей, що забезпечить високий рівень компетентності майбутнього спеціаліста та підвищить продуктивність професійної діяльності.

Отже, мета професійної підготовки студентів педагогічних ВНЗ полягає не у передачі конкретних, предметних знань, умінь, навичок, а у формуванні в них умінь самостійно приймати рішення, здатність вступати у комунікацію і співпрацювати, розуміти, слухати, допомагати, ладити з людьми, планувати та здійснювати самостійну пізнавальну діяльність, яка є загальною передумовою формування компетентного фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар С. Компетентність особистості – інтегрований компонент навчальних досягнень учнів / С. Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2003. – № 2. – С. 8–9.
2. Васильченко Л. Професійна компетентність керівника школи / Л. В. Васильченко, І. В. Гришина. – Х. : Основа, 2006. – 208 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [під ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь, 2002. – 1440 с.
4. Закон України «Про вищу освіту» // Освіта України. – 2002. – № 17. – С. 2–8.
5. Кузьміна Н. Способности, одаренность, талант учителя / Н. В.К узьміна. – Л. : Знание, 1985. – 32 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта України. – 2001. – № 9. – С. 4–6.

7. Савченко О. Об'єкти, функції і види контролю навчальних досягнень учнів початкових класів / О. Я. Савченко, Т. М. Байбара // Початкова школа. – 2002. – № 8. – С. 4–7.
8. Хуторской А. Ключовые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 24–28.
9. Шуляр В. Модель професійно-фахової компетентності сучасного вчителя в умовах неперервної освіти / В. І. Шуляр // Формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах вищого навчального закладу : наук. посіб. / [під заг. ред. проф. С.І. Якименко]. – К. : Слово, 2011. – С 106–136.

РЕЗЮМЕ

М. М. Тесленко. Познавательная самостоятельность студента как структурный элемент профессиональной компетентности будущего учителя.

Статья посвящается обоснованию познавательной самостоятельности студентов как структурного элемента профессиональной компетентности будущих специалистов. Дифференцировано понятия «компетентность» и «компетенция». Рассмотрена сущность профессиональной компетентности, представлен анализ ее структурных компонентов.

Ключевые слова: уровень профессиональной подготовки, компетентность, компетенция, компетентностный подход, познавательная самостоятельность, конкурентоспособность специалистов, профессиональная квалификация.

SUMMARY

M. Teslenko. Cognitive independence of students as a structural element of the professional competence of future teachers.

The article is devoted to the rationale of the cognitive autonomy of students as a structural element of professional competence of future professionals. Differentiates the concepts of "competence" and "competence". The essence of professional competence, an analysis of its structural components.

Key words: level of training, competence, competence, competence approach, cognitive independence, competitiveness specialist, professional qualifications.

УДК 378.22.02:796

Є. Ю. Шаповал

Полтавський національний педагогічний університет

ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У статті висвітлено деякі підходи до тлумачення основних понять щодо впровадження технологій навчання у процес професійної підготовки фахівців фізичного виховання. Визначено зміст, сутність, місце сучасних технологій навчання в галузі освіти.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутній фахівець фізичного виховання, технологія, освіта, процес навчання, ефективність, педагогічна технологія, технологія управління.